

באישור המתרגם והוצאת מוסד ביאליק

זכרונות צילה לויין-דראפקין על א.נ. גנסיין

תרגם מכתב-היד בידיש והוסיף מבוא והערות
שלמה צוקר

עמודים 398 - 424 מתוך:

אורי ניסן גנסיין * מחקרים ותעודות

בעריכת
דן מירון ודן לאור

מוסד ביאליק • ירושלים

U.N. GNESSIN

STUDIES AND DOCUMENTS

Edited by *Dan Miron* and *Dan Laor*

כל הזכויות שמורות למוסד ביאליק · ירושלים תשמ"ו

סדר: רחל ביבי, ירושלים

נדפס בדפוס האמנים, ירושלים

Copyright by The Bialik Institute · Jerusalem 1986

Printed in Israel

Celia Levin Dropkin (Tsilye Drapkin)
memories of Uri Nissan Gnessin

זכרונות צילה לויין-דראפקין על א.נ. גנסין

תרגם מכתב-היד ביידיש והוסיף מבוא והערות
שלמה צוקר

הקדמת המתרגם

העובדה כי השיר 'והיה כי ישוב מנודו' שבסיפור 'אצל' של גנסין הוא עיבוד של שיר שנכתב במקורו רוסית על-ידי המשוררת צילה לויין-דראפקין כבר נודעה ברבים מאז פירסומה על-ידי מנחם פוזננסקי בשנת 1952, במאמרו 'מוטיבים גנסיניים'¹. על קישור דמותה של צילה דראפקין ל'אצל' נודע עוד קודם, בשנת 1933, כאשר פירסם פוזננסקי² תרגום עברי של סיפורה היידי של המשוררת, 'מיידלשעס'³, שבו סיפרה על התאהבותה בגנסין (שמו בסיפור 'אורי ניסן סטיסון'). בדמות המספרת שם בלשון המדבר בעדו, בקלה ובחברותיה, תיארה צ.ד. את עצמה ואת חוג ידידותיו של גנסין, אשר בהן ניתן להכיר את דמויות 'אצל', כפי שהעיר פוזננסקי בפתיחה לתרגומו. בדרך תיאורו של המספר ב'אצל' את הדמות המופיעה בפרקו הראשון והנקראת בשמה ובשם עירה של צילה דראפקין שבמציאות, ניכרת אירוניה (אשר לימים פגעה בצ.ד., כפי שנראה): 'צילי, ריבה קטנונית'⁴ ומזורזת מבנות בוברויסק השחרחרות, 'בוכיה הרבה בלילות ובוכיה בקול', 'כותבת מכתבים ארוכים ושורפתם וחוזרת וכותבת אחרים תחתיים'. ואחר שני ביקורים אצל אפרים יחד עם חברתה זינה אדליר, היא בודה סיפורי דברים על יחסיו עמה: 'התחילה מספרת לה לזו בלילות אגב צחוק משונה קצת, כיצד אותו אפרים מנשק לה, כשהיא סרה אליו יחידה,

1. מ. פוזננסקי, 'מוטיבים גנסיניים', אורלוגין, 6 (1952), עמ' 29 – 37, פרק א: 'השיר (עמ' 29 – 37; כונס בספר כתבי פוזננסקי, 'דמויות מלוות', הוצאת הקיבוץ המאוחד, [תל-אביב] תשי"ח, עמ' 258 – 270). פרק של מאמר זה ('שבע אגרות') מכיל תרגום עברי עם הערות לשבע אגרות של גנסין אל צ.ד. (לא כונס).

2. צילה לויין-דראפקין, 'בשנים ההן', תרגם מיידיש מ. פוזננסקי, דבר, מוסף לשבתות ולמועדים ח (תרצ"ג), גל' יח.

3. נתפרסם במקורו בירחון האידי 'די צוקונפט', ניו-יורק, חוב' 11, נובמבר 1932 (כרך 37, עמ' 628 – 635). בספר שבו קיבצו בניה ובנותיה של צ.ד. אחר מותה את כל יצירותיה – 'אין הייסן ווינט' (ניו-יורק 1959) נקרא הסיפור בשם 'בעלא איז פארליבט', ('בלה מאוהבת'); ראה גם: צילה לויין דראפקין, 'בלה מאוהבת', תרגם בנימין הרושובסקי, סימן קריאה, 13/12 (פברואר 1981).

4. הכוונה לדמינוטיב של 'קטנה', בלשון ימינו – 'קטנטונת'.

לפרקים, וכיצד הוא מנשא אותה בכפיו ומטלטל אותה ומטייל אתה בחדר, כאם זו, המטלטלת ומשתיקה את תינוקה' (סיטואציה זו מתוארת ב'מיידלשעס', שבזמן כתיבתו לא ידעה צ.ד. את 'אצל', כפי שנראה להלן). אך השיר 'והיה כי ישוב מנודו' אינו מיוחס ב'אצל' לצילי אלא לדינה ברבש. ואליבא דאמת רשמי דמותה והליכותיה של צ.ד. ניכרים לא רק בדמותה של צילי מבוברויסק, אלא גם בכמה פרטי מציאות משמעותיים בדמותה של דינה. דבר זה נראה בעליל למקרא זכרונותיה של צ.ד. השמורים במכון 'גנזים' בתל-אביב⁵.

הזכרונות שאנחנו מביאים כאן בתרגום מכתב-ידה של המחברת לא יצאו מכלל טיוטות מקוטעות. צ.ד. התחילה בכתיבתם בשנת 1945, כנראה עקב פנייתו של מ. פוזננסקי, שהתעניין בקשריה עם גנסין ובחומרי המציאות ששימשו ליצירת 'אצל'. ביגיעה רבה סידרתי את הדפים, שהיו מעורבבים, כמעט בלי סימנים לרצף המקורי, ועלו בידי חמישה קטעי-זכרונות על גנסין, ועוד קטעי רשימות אוטוביוגרפיות (בארבע גירסאות), קטע של סיפור (מהווי משפחה יהודית בברוקלין) ושיר ציוני נלהב, 'לישראל'.

אלה קטעי הזכרונות (בין הקטעים יש פערים ברצף):

קטע א – פתיחה שתחילתה נמצאת בדפים הללו בשני ניסוחים כמעט זהים.
קטע ב – כנראה סיפור ביקורו של גנסין בבוברויסק, עירה של צ.ד. ('העיר ב.'). בשנת 1906, בטרם הכירתו מקרוב.

קטע ג – חסר בתחילתו ובסופו; סיפור התאהבותה של צילה לוי בגנסין, בחורף של תחילת 1907 בקייב (אשר לשם באה בסוף אוגוסט 1906, לשם המשך לימודיה בגימנסיה). רמתו הספרותית של קטע זה עולה במידה ניכרת על זו של שאר הקטעים, העיצוב מלא יותר, וזאת מטעם מובן: אין זה מאבקה הראשון עם החומר האוטוביוגרפי, שכבר הקדימה וכתבה סיפור-מעשה זה ב'מיידלשעס'.

קטע ד – הוגדר על-ידי המחברת מעברו השני של אחד הדפים כ'זכרונות על וארשה ועל גנסין' ובו סיפור בואה של צ.ד. לווארשה (באוגוסט של שנת 1907), חייה שם ומהלכיה בחוג ידידיו של גנסין ובחוגי הסופרים הצעירים. בהמשך רצוף לכך מסופר בקטע זה על שובה לבוברויסק (בינואר של שנת 1908), על אכזבתה מגנסין ועל אהבותיה בקיץ של שנת 1908, שלאחריו נישאה, בשנת 1909, לבונדאי שמעיה דראפקין. עקב פעילותו הפוליטית נאלץ דראפקין לברוח לאמריקה (בסוף שנת 1910 או בתחילת 1911). לפני נסיעתה בעקבות בעלה לארצות-הברית של אמריקה, בשנת 1912, חידשה צ.ד. את הקשר עם

5. מס' 10452/15. תודתי נתונה למכון 'גנזים' למנהלו, מר דוב בן-יעקב, שהואיל להעמיד לרשותי את החומר.

גנסין, שלחה לו את שירה הרוסי 'והיה כי יבוא לעירי, (אשר אותו כתבה בהיותה בעיר סוראז'. כנראה בחורף של שנת 1907)⁶ וביקרה אצלו בפוצ'פ. לא רק שירה של דינה ברבש שבפרק השלישי של 'אצל' היא עובדה ביוגרפית השייכת לצילה לז'ין, אלא גם ציור ראש הריבה שתלתליה פזורים והיא תלויה בצווארה באיזה וו, אשר מתחת לאותו שיר, מקורו במעשה נסיון התאבדותה של זו, אשר ניסתה לתלות את עצמה 'בעניבה שענבה ממחלפותיה', כפי שכתבה באגרתה לפוזנסקי⁷. גם פגישתה האחרונה של דינה עם אפרים, בפרק הרביעי של 'אצל', שבה דינה מאלצת את אפרים להתייחד עמה כדי שזו תעטיר עליו אהבתה ונשיקותיה, מזכירה את פגישתה האחרונה של צ.ד. עם גנסין, כשבאה אליו לפוצ'פ בלי להודיעו, הערימה עליו להזמין לאכסניה בהזדהות בדויה ('מישהו מהומל', וגנסין חשב כי זה יידו ז.י. אנוכי) ויצרה בכך סיטואציה שלא הניחה לו להשתמט מנוכחותה.

קטע זה – הוא כעין אחרית דבר לזכרונותיה; נכתב כנראה לאחר שקראה צ.ד., בחודש מאי 1952, את התרגום היידי של 'אצל'⁸ אשר על קיומו הודיע לה מ. פוזנסקי בעת ההיא⁹. המחברת תוהה על מעשהו של גנסין, שלא זו בלבד ש'נטל את שירה לעצמו' ולא פרסם כי שירה הוא, אלא אף 'קבר את דמותה בתחפושת מכוערת'. היא הבינה, אמנם, כי במידה מסוימת שימשה מודל לדמות דינה, כותבת השיר 'אצל', שלא היתה דמות 'מכוערת' (ואף לגבי צילי טענה זו מוגזמת היא) ובמקום אחר¹⁰ היא אף טוענת שכל חיוניות בדמויות הנשים ב'אצל' ניזונות מאישיותה, אך אין היא יכולה שלא לזהות את צילי עם צילה שבמציאות ושלא לתבוע את דין המציאות מן הסיפור. 'לו כתב שבאותה צילי היתה טראגיות רבה', מתאוננת היא, 'הייתי סולחת לו'.

קריאת שמה לפחותה בדמויות שבסיפור העליבה אותה. מצפה היתה, כי זו הנקראת בשמה תהיה הדמות הטראגית. יתר על כן, היא קראה ב'אצל' וראתה, כי

6. בדבר שנת כתיבת השיר, אם היתה זו 1907 או 1908, הביעה צ.ד. אי-ודאות במכתב לפוזנסקי (ראה נספח להלן); בחורף של שתי השנים שהתה אצל שארת-בשרה בעיר סוראז'.

7. ראה: לעיל, הערה 1, בפרק 'השיר'.

8. א.ג. גנסין, אפרים מרגלית, תרגם לידידיש י. מיזיל, ווארשה 1925.

9. כיוצא מטיטות מכתביה אל פוזנסקי, רובם מסביב לאותו תאריך ובאותו עניין, השמורים במכון 'גנזים' מס' 75/15111/1 (מתוכם נביא להלן, בנספח). קטע של הזכרונות כתוב באותה דיו של טיטות המכתבים. לעומת זאת אין הוא קטע מטיטות המכתבים שנתערב בזכרונות, באשר מעברו השני נמצא הציון שבו סימנה צ.ד. את רוב דפי הזכרונות ('וועגן גנעסינען' ו-Gnessin about).

10. בטיטות מכתבה המובאת בנספח, להלן.

זינה היא הנערה שאפרים אוהב, עם כל העכבות הנפשיות המלוות ומסבכות היא לא רצתה לזהות את עצמה בדמותה של דינה ברבש, על-אף יופיה של זו ('פניה השלום והנאצלים' ו'קווצותיה השחורות' – פרטים הזהים לשלה)¹¹ והטראגיות שבדמותה. זיהוי כזה היה מאלץ אותה לראות בעצמה ובחוויתה האחרונה עם גנסין סמל לנשיות הכובשת את הגבר בעל-כורחו, לאונסו, וכאילו בה נאמר שם המשפט: 'מה היא מחטטת ומנקרת פה בשפתיה הדורסניות'.
 בזכרונותיה של צ.ד., כמו גם במכתביה אל פוזננסקי על גנסין, משמשות בערבוביה ראייתה הרגשנית והנאיבית של הנערה 'הספרותית' מן הימים שבהם התרחשו המעשים, והרגשה מעמיקה יותר. מאוהבת היתה באגדת גנסין, 'הסופר הגדול', בטרם הכירתו מקרוב (עיין קטע ב), ובמשך שנים מרדפת היתה אחר צלו של גנסין ורואה עצמה מיועדת רק לו ונאמנה באהבתו, ולא הניחה לעצמה להכיר ביחסו המסובך, שלאחר זמן נראה לה מרושע ומחושב, שהיה דוחה בימין ומקרבה בשמאל. בהתאם לתפיסתה בדבר הסופר האמיתי מצאה בגנסין 'קשב ללא שיעור כלפי בני אדם', כמי ש'אוהבם, מבין להם, יוצר אותם מחדש בתוכו'. 'הבריות אהבוהו פְּאָהֶב-אָל' והיא ראתה אותו כהתגלמות כל שלימות אנושית. על-כן מעשה אהבתה עמו, שהיה בעיניה בבחינת 'פולחן קדוש', לא היה בעיניה, בדיעבד, חטא של בגידה בבעלה 'הפשוט', החביב וטוב הלב'. עד שלא קראה את 'אצל' אף הצדיקה את גנסין על השימוש שעשה בשיר שלה¹².
 ואך לאחר קריאת תרגום הסיפור, בשנת 1952, החלה להרגיש כי נוצלה על-ידו, ויחסו של גנסין אליה נראה לה מעתה אך כ'אהבה עצמית גברית'. בטיוטת מכתבה אל פוזננסקי היא אף 'משחזרת' עלילת-נכלים של גנסין, שכל פרטיה נועדו, לפי דעתה, לטשטש את גזילת שירה. אך באותו מכתב יש מספר הערות-פרשנות ל'אצל' שיש בהן הבנה מצוינת של הסיפור, עם היותן מבוססות על קריאה ראשונה ולמרות המעורבות הרגשית.
 כיוצא בזה ניתן להבין את המקוריות שבשירה הרוסי, שלא הירבתה אחר-כך להתגלות בה במידה שנתגלתה בה בשנתה השמונה-עשרה. אם בנוסחו הרוסי

11. שם

12. ראה דבריה במכתביה אל פוזננסקי המובאים ב'מוטיבים גנסיניים', אורלוגין (לעיל, הערה 1), עמ' 34. על עצם העובדה שגנסין השתמש בשירה נודע לה כבר ב-1917 (כפי שסיפרה לפוזננסקי באותו מכתב), ואף העירה על כך עם פירסום הנוסח היידי של השיר, בשנת 1918 (ראה, הערה 13).

שלמה צוקר

הגיעה להישג אמנותי באיפוק שבו ובפשטות הנובעת מהעדר החריזה, הרי בנוסחו היידי, 'דער קוש' (הנשיקה)¹³, השיר נופל בערכו מן המקור הרוסי, מפני שראתה צורך לעטרו בחרוזים, ואלה גררו אמירה בנאלית (את הפועל 'קומען' – 'כי יבוא', חרזה 'בלומען' – 'אקבל את פניו בפרחים'), וגם נשללה ממנו אותה מוסיקליות שמעניקות לנוסח הרוסי החזרות, וזו נשתמרה דווקא בתרגומו-עיבודו של גנסיין.

מהיות הזכרונות הללו אך טיוטות שהמחברת מחקה בהן בחופזה לפעמים חצאי עניינים, בלי שנתנה דעתה על קיום הרצף, ומאידך גיסא משום העניין שיש בקטעים המחוקים של שיחתה לפי תומה, נהגתי על הרוב לקיים שורות ותיבות שהמחברת העבירה עליהן קולמוס כדי להשמיטן, ואותן שמתי בסוגריים.

13. נתפרסם בשבועון נייע וועלט (ניו-יורק), 12.4.1918; כונס בספר 'אין הייסן ווינט' (לעיל הערה 3).

זכרונות על א.נ. גנסין

א

כל ימי קיווייתי לכתוב על גנסין. ואם לא כתבתי עליו, הרי דיברתי בו הרבה, בדרך כלל עם אחותי, בשנה שלפני נסיעתי לאמריקה. דיברתי בו בזמן שחשתי כי לי אבוד הוא לעולם. כבר הייתי אז נשואה לאיש, ילדתי ילד, ובעלי, שעכשיו כבר אינו בין החיים, היה באמריקה. מדברת הייתי בגנסין בריגוש מתוק, בייאוש. רק באזני אחותי יכולתי לדבר כך, ודברי היו על-פי-רב כאלה:

'צר לי שאינך מכירה אותי.'

'כל כך אדם יוצא נפסד אם אינו מכירו.'

'אושר גדול הוא למי שמכיר אותי.'

'נשים שאינן מכירות את גנסין, אין להן מושג מה צריך אדם להיות'. והייתי מתמכרת לתיאור פניו. רצייתי שסימה אחותי תראה בבהירות את פניו ובה בעת תרגיש בפנים הללו בתכונות המסתוריות של ספינקס. עשיתי שהיא תראה, כיצד שערותיו הזהובות צרות צורה של משולש עדין, כעין פירמידה הפוכה במצחו. עשיתי שתחוש את שתיקת שפתיו, שנראו כמבעד לצעיף. אלף פעמים מסרתי לה את הרושם השקט של הליכתו, שהיה מסחרר את ראשי כל-אימת שהייתי רואה אותו, כיצד תשומת-ליבו גרמה לי דפיקות לב, ובאיזה אופן משונה הלם בי כשעמדתי לחוצה אליו, איך גברה אז הלמות לבבי, משל אבנים היו מידרדרות מראשו של הר. היא הביטה בי כחולמת. ודאי שלא נכון היה לשכנע את אחותי, שאם אין מכירים את גנסין אין זוכים להשיג מהו גבר ומהו אדם בכלל.

אכן, מראהו של גנסין היה כמראה נסיך. הליכתו ויציבתו היו שובים-לב בקסמם. פניו היו אוריגינאליים שלא כרגיל, ועוד יותר ממראהו מקסים היה תוכו, רוחו.

אך לאהוב את גנסין היה כמו להיות מאוהבת בבלתי-אפשרי, כמי שנושאת עמה חלום-תמיד. אפשר שאני הייתי אחת ויחידה שלא נשברה ממשא כזה. מפני

צילה לויין-דראפקין

שממילא רגילה הייתי לשגות בחלומותי מאז ימי ילדותי, ואהבתי את גנסין היתה כמין מעבר מחלום-שיגיון אל חלום שתוכנו מעניין יותר. לאהוב את גנסין היה כמו להיות תלויה בין שמים לארץ, כמו לחיות בין חלום למציאות. אהבה פשוטה לא היתה טובה לי בעת ההיא, כשהייתי עדיין שרויה בחלומותי. זו עלולה היתה להוות מעבר חריף מדי. יאה היה לי אז תפקיד של פסיכה. באהבתי לגנסין דמיתי לפסיכה אשר אָרוס נגלה אליה ואחר-כך עזב אותה למען תתגעגע אליו כל הימים. טבעי היה המעבר מן החלומות אל הגעגועים. לא הייתי יכולה לאהוב את בעלי הפשוט, החביב וטוב-הלב, לולא שבעתי יותר מדי כליון-נפש מתוך רגשי געגועים. אהבת בעלי היתה ריאקציה טבעית. אהבתי את בעלי, אשר בה מצאתי בדרך כלל קורת-רוח שבלידת ילדים, היתה הכרחית לי יותר מן האושר הסוער של שני צעירים נאהבים.

גילוי של אהבה עזה כלפי היתה גורמת לי תמיד להשאר צוננת.

¹⁴Люблю с тоскою нелюбящих

וכאן גיליתי כלל שהוא יפה לי ולשכמותי: לאהוב הרי זה דבר חשוב ומעניין לאין-ערוך יותר מאשר להיות נאהבת. אותו דבר שהוא מושא שאפתנות של נשים רבות, אני נסיתיו כעין אקספרימנט ולא מצאתי בו קורת-רוח. כאשר נמצאתי עושה כוונני-חן, בהיותי שוגה באהבת גבר עד כדי טירוף-הדעת, ראיתי עצמי במעמדו של רמאי פשוט, של אישה שפלה. החלטתי כי לא לי משחק כזה, כי אין אני קליאופטרה. רק להתגעגע, להגות באיש, להשתוקק לראותו, להשיג בדוחק רסיס אחד של אושר, לא יותר מדי אושר – לאלה היה קסם רב בעיני. וגנסין היה אותו אדם שנתן לי זאת.

לו אך לישבת איתו, לספר לו משהו, לראותו מביט אל תוך עיני היפות, לחוש כיצד הוא מרומם את רוחי, לחוש בתוכי את הקשבתו הסוחפת. היה בו בגנסין קשב בלא שיעור כלפי בני-אדם. היה אוהבם, מבין להם. היה יוצר אותם מחדש בתוכו. מבטו היה מתמלא חיות לשמע חוויותיהם. היה צוחק בשמחתם ובוכה חרש לעוצבם, בדרכו המסתורית, העלומה. הבריות אהבוהו פְּאָה־בֶּ-אֵל ביקשו את פניו. נשים היו נושקות את עקבות צעדיו.

יותר מדי בני-אדם אהב מכדי שיוכל לאהוב אחת.

¹⁵Что я страдаю вы даже не знаете

מן המקרים המעטים שבהם ראה אותי אני יודעת שבלבו שלט רגש חזק כלפי,

14. אוהבת אני בכליון-נפש את שאינם אוהבים.

15. שאני סובלת, אתה אף אינך יודע.

שהוא מצא בי אותה תשוקה אשר תאמה את זו שלו. כי גנסיין היה אדם רוגש. בעל יצרי-לב רותחים וכוחות בלתי-נדלים. אך אחת שכמותי היתה יותר מדי לליבו המותש, אולי החולה מאוד. לו נחוץ היה שתהיה לידו בריה רגועה (שקטה, רצינית), שעשויה היתה לתת לו שמחה שקטה שבקיום בלתי-נרגש, וכזאת מצא תחילה ברחל סְּפֶרְבֶּנִי, ואחר מות רחל – בג'וליה טוקארוב,⁶ שהיתה פרי חינוכו. אותי מעולם לא לימד, לא חניך ולא יעץ לי, לא השפיע עלי לכתוב, אף לא אמר לי לכתוב (אולי הייתי יכולה להיות לו כזאת בזמן מאוחר יותר בחיים, לו נעשו פגישותינו פחות מקריות ומרגשות מבחינתי).

פעם אחת אמר לי: 'יש בכך כוח'. מהו אותו כוח, סתם ולא פירש. ופעם אמר: 'כשימלאו לך עשרים וחמש שנים, כתבי דבר שיקרא "מהו שנמאס עלי יותר מכול"'. והנה זה היה בלי ספק דבר שהוא טעה בו אף-על-פי שפעם אחת אמנם כמעט איבדתי עצמי לדעת¹⁷, יותר מפני אכזבתי מעצמי מאשר בגלל אהבתי לגנסיין, אבל לאחר-מכן נתעוררתי לחיים כפרה רענן וזכיתי להרבה שמחות, שבכתבת שירים ושאהבה פשוטה לבעלי ולילדי ושבהיות (מאוהבת קלות בחבר בני אומנותי, הסופרים).

בושה אני לומר לנוכח זכרו של גנסיין, אשר מת לפני שלושים ושתיים שנה ואשר דמותו מצויה עמי לעיתים קרובות אף לאחר מותו, שהיו לי חיים ארוכים, מעניינים ופוריים ועדיין אני חשה שלא הכול הסתיים למעני, אף לאחר האבידה הגדולה שבמות בעלי הטוב והנאה. סימן לדבר – שמצאתי בי כוח לכתוב עתה על גנסיין רב-הקסמים. אך אפשר מפני שאת מיטב הרגש הראשון-כמעט שלי מסרתי לא לאדם ריק, הרי שבכך הדלקתי בתוכי נר תמיד שלא במהרה יכבה. הידע גנסיין שעתידה אני להיות משוררת (טובה) בישראל? מוכרחה אני לומר שהרבה דברים לא נישש נכונה. הנה אמר שבבואי לאמריקה אני אתבולל. לו היה בעלי אדם משכיל היינו שנינו מן-הסתם נטמעים ומתבוללים. מכל-מקום, הדבר לא אירע. עם כל אהבתי ללשון האנגלית אני חוזרת בלי הרף אל לשון יידיש, שאותה שמעתי בילדותי המוקדמת. ומאיך גיסא, על-אף ביטחוני העמוק, כי לי היתה הפגישה עמו לטובה, הרי בדרך הטבע זו פגישה מסוכנת מאוד לנערה צעירה, כי העולם איננו עשוי גנסינים. אף יודעת אני שבנות עירו אשר הכירוהו

16. הצעירה בשלוש האחיות – שרה יוליה וגוליה – בנות ר' יעקב טוקארוב, משפחת יידי גנסיין. גוליה שימשה לגנסיין דוגמה לדמות רוחמה ב'אצל'.

17. ראה: פוזננסקי 'מוטיבים גנסיניים' (לעיל, הערה 1) פרק 'השיר' ואגרת ו' בפרק 'שבע אגרות' (אורלוגין 6).

פיתחו בתוכן כמין אי-טבעיות אשר לא היתה מוכנה לעתיד הרוסי הגדול שציפה להן אחרי מות גנסיין. גדול היה כוח הריאקציה (בעת שהכרתי את גנסיין, אבל גם הוא משוכנע היה עמוקות, שהמהפכנות היא דבר נחות, וכי אנשים חכמים ומרחיקי-ראות אינם מהפכנים. וכך כבל את המחשבה ואת הרגש שלו במלחציים המוזרים של הריאקציה. אני הייתי רחוקה ממנו ברוב העתים, על-כן הלכתי בדרכי שלי. אך אלה שהקיפו אותו הסתגרו בעולמם ולא ראו לעצמם מוצא ממנו. צ'כוב היה חביב עליו, אבל מה שכתב צ'כוב, ואפילו מה שהוא עצמו כתב, לא – – –). הוא עצמו, אדם בעל כוח כביר אשר הוגבל על-ידי בריאות לקויה, היה מטיף לרזיגנאציה.

(צר לי) אני מלאת תודה על שאני חיה ויודעת כל אותם דברים נפלאים שהרבע הראשון של המאה הביא לנו, והוא אינו יודעם (הראדיו, הטלוויזיה). אבל הוא מאושר פי אלף (שלא הגיע לראות את מלחמת-העולם הראשונה), פי אלף מאושר הוא שלא חי בימי מלחמת-העולם השנייה, על הנאציזם שהביא אותה, ולא ראה את רצח ההמונים באוקראינה האהובה שלו (בעיר מולדתו האהובה).

ב

בן 25 שנים היה, גבה-קומה, רחב-כתפיים. שערות ראשו תלתלים, חומות. עיניו כחולות-אפורות, ובפניו סומק של בריאות. (אך נשים אהובות לא היו לו מעולם). בעיר הליטאית ב.¹⁸ שכמעט יהודית היתה, הוא נתבלט כדמות מיוחדת. אנשים קטנים וכחוישים נראו שם מהלכים במדרכות, שביניהם הוא הילך כענק. הוא נראה כאחד היהודים שנשתקעו בין הגויים ונתדמו להם¹⁹ אשר מעומקה של רוסיה, מן הנהרות הרחבים וממרחבי הערבות. מה לו כאן, בעיר הליטאית, בין הגברים הליטאים הכחוישים, בין המשכילים, שם שותקה הרוח המהפכנית מאז הריאקציה של 1906.

מראהו לא היה כשל משכיל, אך גם לא נראה כפועל. לובש היה כתונת רוסית צחורה עם צווארון של אטלס כחול, וזה עשאו חשוד (שמא הוא מהפכן מלשעבר. בעיר הליטאית ב. היו בחורים רגילים, קטני-קומה, בחורות לא כעורות, לעיתים אף יפות. אבל כאשר) אנשים בלתי-רגילים נראו לעיתים קרובות על המדרכות של העיר ב., שהיתה שייכת לרוסיה הלבנה, אנשים בעלי פנים

18. בוברויסק

19. במקור "ווי א פארגוישטער ייד".

מעניינות, אינטליגנטיות, ואז ידעו היהודים כי תעמלנים מהפכנים באו. משטרת-העיר הקדישה להם תשומת-לב מיוחדת, מרגלים שמרו את צעדיהם. שנת 1905–1906 הביאה את הסופה הצפויה-מראש של פרעות ביהודים, שאך במקרה פסחו על העיר ב. וסופה גדולה אף יותר, זו של המהפכה, אשר טובעה בזרם הריאקציה. אחרי-כן בא השקט לעיר ב. ומלבד הנערים והנערות שהתכוננו לבחינות לגימנסיה העירונית לא נראו שום אנשים חשודים על מדרכות העיר. למהפכנים (לשעבר) ולשוטרים אשר נועדו לשמור מפניהם לא היתה באותה שנה עבודה כדי תחיבת מחט. (ומהפכנים שאינם עושים דבר) חדלו להיראות כמהפכנים. הם נעשו מועמדים לתפקיד של חתנים. (רומאנטיקה היתה מת. — — —).

ג

יחסו של גנסיין אלי נעשה נוקשה יותר, או שמא רק לי נדמה כך. תשומת-הלב שהיה חונן אותי בה כל-אימת שהייתי מראה עצמי אצל בנות טוקארוב²⁰ היתה פוחתת והולכת. גם האחיות טוקארוב לא חננו אותי בתשומת-לב יתרה. פניו לא היו אדישות, אלא נראו כקפואות, כעוטות מסווה דק, וכך נראו מסתוריות. עיניו ופניו נעשו מפקידה לפקידה חיוורות יותר ממה שהיו בעת שראיתיו בפעם הראשונה. פעם אחת בבוא בנות טוקארוב, הושיטה לו יוליה מכתב מאחותה הצעירה גוליה. גנסיין נטל את המכתב בשמחה גלויה (בחיבה), קרא בתשומת-לב רבה, אחרי-כן קיפלו בזהירות והצניעו בכיס חיקו. אני חשתי עצמי מדוכאה, וכשהוא שם את המכתב סמוך ללבו קומתי נכפפה כאילו הוכיתי ממש. באותו רגע הבחנתי במבטו עלי. הוא ראה את צערי, הוא חש בקנאתי, ולי הוקל מיד. באותו ערב, תחת לכתי אל האחיות טוקארוב הלכתי אליו.

הוא עמד ליד קיר האריחים הלבנים החם של התנור, כתמיד עוטה אותו מסווה דק על פניו. נראה לי קל ועדין בחליפה השחורה שלו. לא ניגש אלי, אלא הניח לי לשבת לבדי. (חשתי גם כמין קוצר-רוח שקט) לא חשבתי בקוצר-רוח כלפי, ודבר זה עשאני מעט נועזת יותר.

'הראה אילו ידיים נאות יש לי?'

בחדר היתה אפלה. הוא ניגש, הצית גפרור והביט בדי.

'אצבעות יפות', אמר, אך לא העלה אור במנורה.

'כבר אני מוכרחה ללכת'. קמתי ממקומי. לא ידעתי אם נעלבת אני אם לאו, אך חשתי כי רע לי. שנינו יצאנו. הלילה שיחק בפנסים שעתה זה הודלקו.

20. ראה לעיל, הערה 16.

בקפאון הקל שלו, שהיה בניגוד חריף למצעדו השוטף, משל דורך היה על גבי מוכין ולא על המדרכה הקשה, נשא חן בעיני מאוד. לבי ממש נמס (למראה דמותו) ונדמה היה לי, כי קיר אבנים קם כל-אימת שניסיתי להתקרב אליו. ניסיתי נשק חד יותר שבו אוכל לשבור את קיר האבנים, רציתי להוציאו מקפאונו ביחסו אלי או לקרוע מעל פניו את המסווה הדק, שהיה עוטה כל-אימת שהיה רואה אותי.

'ובכן', אמרתי, כשאני נושאת את מבטי אליו, 'כבר יש לו די (חומר כדי להשתמש בי כאחת הדמויות שלו) לבינים ומלט כדי לבנות ממני דמות לסיפורו. הדבר האחד שמעניין אותו הוא חומר לסיפור, וכיוון שנמצא לו זה, אין לו צורך בי עוד. או אי אפשר שאצלה כחומר לסיפור?' הייתי מדברת וצוחקת בצחוק מהדהד. כך ביקשתי למשוך שוב את תשומת-לבו. אבל מלבד גשר הנמתח בצפייתו קדימה, למרחקים, דבר לא יכולתי לצוד בפניו. בעיניו לא הופיע אף חיוך אחד. 'הנה הטראם שלך', אמר פתאום. הניף את כובעו ונעלם אל תוך הלילה.

נותרתי לבדי כמי שהולקה. לא נסעתי בטראם אלא הלכתי עד שהגעתי לקראשצ'טיק²¹. הנה המלון שבו דרים שני החברים הסטודנטים, אותם סטודנטים שאצלם היינו, אני, גנסין, ז'ניה²² ויוליה, בלילה הראשון של הכירותנו. מה מאושרת הייתי אז! כמה תשומת-לב היה מפזר עלי אז. הלכתי הלך ועלה במדרגות עד אשר נכנסתי אל הפרוזדור החשוך, שממנו נמשכו למעלה מדרגות עוד יותר חשוכות, שם דרו שני הסטודנטים. פתאום חשתי כאב נורא בראשי. (מן הסתם) נחבלתי בראשי בחושך (בדבר חד). התביישתי לצאת במצב כזה, ואף הכאב גדל מכדי שאוכל להמשיך ללכת בחושך. פניתי לאחורי, אל האור שהוביל למטה וחזרתי הביתה.

בבית סיפרתי לז'ניה על המכה שספגתי בראשי בלכתי אל הסטודנטים. היא הביאה לי מים, הרטיבה אלונגית ואמרה לי להניחה על ראשי. ספרתי לה על המכתב שגנסין קיבל מטוקארווב הקטנה.

'אין פלא בדבר. שרה ספרה לי, כי גוליה בת הארבע-עשרה כבר אוהבת אותו עד כדי טרוף הדעת, וכי הוא משמש לה מורה ומוסר לה הרבה ממנו. שרה אומרת שגוליה כבר עלתה הרבה על שתי אחיותיה וכי יפה היא ומחוננת'. למרות אותו לילה כתבתי מכתב לגנסין. היה זה מכתב ארוך. לא דיברתי בו

21. רובע בקייב שבו עובר רחובה הראשי של העיר.

22. ז'ניה דבורקין, חברתה לחדר של צילה לוי בקיוב, תוארה בדמות זינה אדליר באצל'.

על אהבתי, רק לעגתי בו לעצמי. סיפרתי איך נחבלתי בראשי בלכתי אל הסטודנטים, ועד זוטות אחרות. בערב לא מצאתי את האחיות טוקארוב והחדר היה נעול. יצאתי מן הפרוזדור ועמדתי על המדרכה וחיכיתי. לא לאחיות טוקארוב אלא לגנסיין. שמא יבוא. פעמים רבות דימיתי, כי הנה זה בא. די היה כי אדם גבה-קומה ייראה בא מנגד, או צף מתוך קרן-הרחוב, כדי שלבי ייתר ממקומו. החל לרדת גשם סתוי חרישי, אך אני – – – .

ד

זכרונות על וארשה ועל גנסיין

אין זוכרת את שמו של (הסופר) המורה העברי אשר פגש אותי בבית-הנתיבות של וארשה. אדמוני היה, ליתר דיוק צהוב-שיער, עיניו מימיות (אפורות) כחולות ושפתיו עבות. הוא הביאני לרחוב נובוליפקי, לחדרו של ביכובסקי²³ שנעדר באותה עת מווארשה.

ומה אני רואה על שולחנו של ביכובסקי? – תצלום נהדר של גנסיין, יחד עם שופמן. שופמן מלובש היה מדי-צבא. פניו של שופמן לא עוררו בי עניין רב, כי לא הצטיינו בקווים מיוחדים או ביופי, אבל גנסיין נראה שם יפה באופן היוצא מגדר הרגיל. פניו היו עדינים מאין כמותם. עיניו כשל ילד או מלאך, ובהן עומק-הרהורים שמימי. שניהם היו ישובים ודיוקנאותיהם מצולמים היו בשלימותם. זכורתי שבגדיו של גנסיין נראו מעט גדולים מכפי מידותיו. עמדתי מוקסמת, מאושרת, כאילו אלוהים בעצמו הביאני לחדר שבו אוכל לראות את גנסיין, אם לא בצלמו החי, למצער בתמונה.

כל כך נכבשתי למראה התמונה, עד שהנחתי למורה לעמוד שעה ארוכה, כאילו שכחתי. מעת שהכרתי את גנסיין נעשיתי כל כך מחוסנת מפני כל דמויות הגברים (חוץ ממנו), עד שלא עלה כלל על דעתי, כי מישהו עשוי להתקרב אלי או יקשור עמי קשר של אהבים.

לבסוף עשה המורה שארגיש בנוכחותו – שאלני שמא צריכה אני כלום. אולי יוכל להיות בעזרי. וכשהודיתי לו ואמרתי שאיני צריכה דבר, אף-על-פי-כן לא הלך, אלא החל מספר על עצמו והאריך בדברים, וכשהיה מביט בי היו עיניו

23. שמעון ביכובסקי, ידיד-נעורים של גנסיין וברנר (לימים נשא לאשה את המשוררת אלישבע) נפטר בשנת 1932.

לחות, ואני נתרשמתי שאלמלי אני מחוסנת מפני גברים באהבתי לגנסין, היה המורה האדמוני מנסה לעגוב עלי. אבל התנהגותי היתה כאילו אין אני יצור מעלמא הדין. לכאורה נראתה התנהגות זו יהירה במקצת, אך אליבא דאמת הייתי מעוטפת בהרבה צעיפים של הסתגרות. לבסוף נפרד ממני המורה בברכת-שלום אדיבה. הוא נתן לי כתובת של פלונית תְּרָזָה רוזנברג, העושה רבות למען נערות הבאות לווארשה ללמוד או ללמד.

הבטתי מבעד לחלון. היה ערב רך ונעים של אוגוסט. הבתים שממול גבוהים היו, ורבים מחלונותיהם עדיין היו מוארים. חשתי בנשימתם של (אלפי) הרבה נפשות חיות; הרגשה אדירה של היותי אחת מרבים, רבים מאוד, כבשה אותי כסימפונייה אדירה. לא יכתי להירדם. הלבנה והאורה של הרחוב שיננו לי, כי רחוקה אני מביתי. לא אחת נפלה עלי אימה.

גנסין היה בלונדון ואני הייתי בווארשה. ומפני מה הייתי אני בווארשה? מפני שגנסין היה בלונדון, שלווארשה היא קרובה יותר מאשר לבופרויסק. והיה לי חדר בגלל היכרותי עם גנסין, ואת תמונתו של גנסין הייתי רואה בבוקר בבוקר, ולילה הייתי מביטה בה. וקיבלתי שעות-הוראה ונתוודעתי לסופרים הרבה, גם כן בגלל גנסין. כי לווארשה באתי על-ידי ביכובסקי. לביכובסקי נודע עלי מגנסין. ואף-על-פי שביכובסקי לא היה בעת ההיא בווארשה, הוא לא עזב ולא נטש אותי. הוא הפקיד עלי אותו מורה אדמוני, אשר הכיר סופר כאן ומורה כאן ומורה שם.

וארשה היתה עיר של מורים יהודים. ראשית-כול הביאני אל התאחדות הסופרים היהודים²⁴. היו אלה עתונאים של העתונים היהודים בווארשה. הסופר משה טייטש²⁵ היה אחד ממכירי, עד שלא אסרוהו לחודש ימים בפאוויאק²⁶ על היותו מהפכן (עדין לא שקט אז הדה של מהפכת 1905 בקרב האינטליגנציה

24. במקור כאן ובסמוך להלן: 'יידישע', ותרגומי 'יהודים' ו'יהודיים' (ולא 'יידיים' או 'יידישאים'), כי באותה סביבה בתואר 'יידיש' סתם הובחן כל עניין יהודי.

25. משה טייטש (1882 – 1935), עתונאי וסופר, מפעילי תנועת-הפועלים היהודית 'בונד', מחבורת הסופרים הצעירים שהוציאה באותה שנה (1907) את המאסף 'ניי-צייט', כתב עברית ויידיש (צ.ד. כתבה כאן בטעות 'משה טקאטש', מתוך עירבוב עם יצחק זימל טקאטש, שלא היה שם ולא ישב במאסר).

26. Pawiak, בית-סוהר מפורסם בווארשה, שבו נכלאו אסירים פוליטיים, נקרא כך על-שום היותו סמוך לרחוב פאווייה.

היהודית). קבלתי המלצות לבתי ספר שונים. תעודת-הסמיכה של הגימנסיה עם הרשיון לשמש מורה בבתי-ספר יכלו לפתוח לפני אף דלתות בתי-הספר שבפיקוח הממשלה. אך על מספר מנהלות בתי-ספר עשיתי רושם לא-טוב בחולמנות ובשתקנות שלי. היה לי מראה מפתה בגלל עיני הגדולות, שהיה בהן עצב ואש סותרת. שפתיים מעופות היו לי, לְהִיָּים נאות, אפי קצת סולד ומלבושי לא היה כשל מורה ענייה. מראי היה כשל בת עשירים, קצת חסרת (רסן) שליטה בעצמי, וזה היה בעצם נכון. איך יכולה כזאת להיות מורה? אבדה תקוותי להיות מורה. והלא זה הדבר שאמי קיוותה, שאהיה מורה לאחר שאסיים את לימודי בגימנסיה.

לבסוף בא ביכובסקי. דבר אחד בלבד סירב לי: כשביקשתי ממנו את התצלום של גנסין שעמד על שולחנו, הוא אמר (בלהט) (בתחנונים) בצער, שמתצלום זה אין הוא רוצה להיפרד, אך הוא נתן לי תמונה אחרת של גנסין יחד עמו ועם פלוני אלתרמן²⁷. הוא ואלתרמן עמדו, לפי דבריו של גנסין²⁸, נשענים על כמין עמודים קטנים שיש לצלמם בסטודיות שלהם, וגנסין ישב וראשו מוגבה קמעה ופניו (כאומרים הכול הבל) (הכול שווה רקיקה) מביעות את גדולתו, את כוחו המגנטי. היתה זו גם-כן תמונה נפלאה של גנסין, אך ביכובסקי יכול על-נקלה לקבל העתק שלה, כי זו נעשתה בפוצ'פ.

ביכובסקי היה מתיר לי הכל, היה טוב אלי, התהלך לידי על קצות האצבעות, שתקן, צייתן, נראה כמאוהב. פעם אחת, בערב, שכבתי ועיני עצומות וסכורה הייתי שאני לבדי בחדר, וכשפקחתי את עיני ראיתי את ביכובסקי כורע על ברכיו ליד מיטתי ומביט בי (כעומד בכנסייה לפני תמונת אלוהות). הוא עשה שארגיש כאילו אני נסיכה מתוך דרמה של מטרלינק (ואכן, פעם אחת אמר לי שאני יכולה לשחק במחזה של מטרלינק). ברחוב, בעת שטיילנו, היה קונה לי שוקולדה וענבים. אך החשוב שעשה למעני היה זה שהפגיש אותי עם תרזה רוזנברג, שהשיגה למעני משרה בבית-ספר ממשלתי, כלומר – נעשיתי מורה בווארשה.

27. יצחק אלתרמן (1881 – 1939), אביו של נתן אלתרמן.

28. במקור: 'זיינען געשטאנען, ווי גנעסיגס ווערטער, אנגעשפארט...!', כנראה כוונתה לדברי ביאור של גנסין לאותה תמונה שצ.ד. שמעה ממנו לימים.

צילה לוי-דראפקין

תרזה פגשה אותי בחדר גדול ומרוהט בעשירות, וכשראתה אותי משכתני אליה ונישקה אותי ארוכות. היא היתה ידידה קרובה של הלל צייטלין,²⁹ ולימים סיפרה לגנסיין שכאשר ראתני מיד כבשתי את לבה.

היא היתה דוברת גרמנית, מדקלמת את גיתה. ערב-ערב היתה מתאספת בטרקלין שלה פליאדה של סופרים צעירים³⁰, בתוכם יונה רוזנפלד³¹, גילברט³², קאוה³³, מנחם³⁴, מאזבין³⁵, סטאווסקי³⁶, ולעיתים היה נכנס גם צייטלין, שהיה דר באותו בית. צייטלין קבלני פעמים אחדות בחדר עבודתו. הוא היה אומר שעל כל דבר שאני אעשה, אם אכתוב או ארקוד או אשחק על במת תיאטרון, אוכתר בעטרת ההצלחה (ערב אחד, כשלא מצאתי את תרזה ונכנסתי אליו, משך אותי פתאום אליו ומיד הניח לי. באותו שבוע, ככל שהדבר לא יאמן, הוא בא לבקרני בחדרי. מן הסתם קבל את כתובתי מיד תרזה. הוא בא. גבוה, נאה, זקנו אדום ועיניו זוהרות. אני התעטפתי בסודר-הצמר התכול שלי וניצבתי ליד קיר האריחים הלבנים של התנור, כמו שעשה גנסיין כאשר באתי אליו בקייב. לא נתכוונתי לחקות את גנסיין, אלא ביקשתי להיות בלתי-מושגת ככל האפשר. אני כיבדתי מאוד את צייטלין.

ביכובסקי שוב נסע מווארשה וכאשר ליוויתי אותו לתחנת הרכבת נתמלאו עיני דמעות.

29. הלל צייטלין (1871 – 1942). משנת 1906 בווארשה. סופר, הוגה, משורר ועתונאי בעברית וביידיש, חיפש דרכו בכמה תחומים כ'פולקזים' (עממיות), בציונות ובדתיות מיסטית. נספה בשואה.

30. רוב הסופרים הצעירים שהמחברת מונה להלן שייכים לחבורה שהשתתפה בכתב-העת 'די ניי-צייט' ('זאמלביכער' – ארויסגעגעבן דורך א קאלעגיוס פון יונגע יידישע שרייבער' – מאספים היוצאים לאור על-ידי סופרים יהודים צעירים).

31. יונה רוזנפלד (1880 – 1944), מספר יידי, יוצר דמויות בעלות סבכים נפשיים.

32. שלמה גילברט (1880 – 1942), משורר ומספר בעל נטיה דתית-מיסטית שנחל מן הרקע החסידי שלו. נספה במחנה ההשמדה 'טרבלינקה'.

33. 'שלמה ליב קאווא', שם בדוי של משה יוסף דיקשטיין, יליד 1889, עורך 'ניי-וועלט', נספה בשואה.

34. מנחם גולדברג (1888 – 1949), נהג לחתום בשם 'מנחם' ולאחר-מכן בשם 'מנחם באריישא'.

35. לא מצאתי סופר בשם הנכתב כך; שמא נשתבש כאן השם בזכרונה של הכותבת, ואולי אין זה אלא 'מונדיק' שהוא כינוי פולני של 'מנחם', ואם כן אין כאן אלא 'מנחם באריישא'.

36. משה סטאווסקי הוא משה סתוי (1884 – 1964), סופר ועתונאי בעברית ויידיש (עלה לארץ-ישראל בשנת 1911).

כשלא הייתי הולכת אל תרזה, הייתי מבלה ערבים ארוכים בחדרי, שהיה מואר במנורת גאז. החדר היה גבוה, מצופה טפיטים כהים, אך כותל אחד היה תמיד לבן, מפני שלאורכו היו דלת לבנה, תנור אריחים לבנים רחב ומגרעת בקיר לתליית בגדים שסדין ללבן מיסך עליה. במשך שעות ארוכות הייתי בוהה-מביטה בקיר הזה. אחרי שעות ההוראה בבית-הספר, בערבי-הסתיו החמימים ובימי ראשון בשבת הרביתי לטייל בגן הסאכסוני³⁷ וב'לאזינקי'³⁸. וארשה הקסימתני מאוד. ביכובסקי אמר לי בעת שהיה כאן, שגנסיין נהג לכנות אותה בכינוי 'ארשה שלי'. גנסיין אהב את וארשה.

לכסוף קיבלתי מכתב מגנסיין: 'כשאהיה שוב בן ארבע-עשרה, והשמיכה תהיה נפולה למחצה על הרצפה, אני אהגה בך'. גנסיין כתב לעתים קרובות מכתבים שהיו יקרים לי במידה בלתי-רגילה, אף שלא תמיד ירדתי לעומקם. שעות ארוכות הייתי מסתכלת בכתב-ידו הזעיר, העדין. שעם כל זה היה ברור מאוד. נוראות אהבתי את כתב ידו וחתימתו 'אורי ניסן'. משיבה הייתי לו במכתבים מילאנכוליים, שאך לעיתים רחוקות הזכרתי בהם את אהבתי אליו. קשה היה לי לדבר בזה. משל הייתי זורה מלח על פצעי. צער כוסס היה מלווה לעיתים קרובות את דברי אליו, אך לא הייתי מזכירה את דבר אהבתי. אדרבה, לעתים הייתי אומרת את ההיפך, ביקשתי לשכנע את עצמי שכל אותו רגש אינו אלא טירוף-הדעת, שטות שאין לה שורשים ממשיים של אהבה. פעם אחת קיבלתי ממנו איגרת³⁹: 'בקשי ומצאי לי את ז'ניה'⁴⁰. יש לי געגועים עליה⁴¹. אהבתי אהבת אח, כאהבתי את אחי⁴². אהה צילה, את אינך מכירה אותו'. על אחיו אני זוכרת רק זאת שבהיותו בפוצ'פ ראה לי גנסיין תצלום של סצינה מתוך המחזה 'היהודים של ורסאייב'⁴³ במשחקה של 'הבימה'. אף-על-פי

37. Ogród Saski, פארק מפורסם בווארשה.

38. Lazienki (מרחצאות), ארמון מלכותי ולידו גן ובריכה לנוי.

39. איגרת זו נתפרסמה, בתרגום עברי מרוסית, על-ידי פוזננסקי ב'מוטיבים גנסיניים' (לעיל הערה 1) אורלוגין איגרת ג (השתמשתי כאן בתרגומו של פוזננסקי).

40. ראה לעיל הערה 22.

41. המילים 'יש לי געגועים עליה' אינן בדיוקן באיגרת, במקומן כתוב בה, בניסוח מתגרה.

42. מנחם גנסיין (1882 – 1951); עלה לארץ-ישראל בשנת 1903, עבד כפועל במושבות, היה מיוזמי התיאטרון העברי בארץ-ישראל וממסדי 'הבימה', שבה שיחק עד סוף ימיו.

43. מחבר 'היהודים' אינו ורסאייב אלא יבגני ניקולאייביץ' צ'יריקוב. המחזה הוצג לראשונה בחורף 1906/1905 על-ידי 'חברת חובבי האמנות הדרמתית' ביפו, בהשתתפות מ. גנסיין (ראה ספרו 'דרכי עם התיאטרון העברי', הוצאת הקיבוץ המאוחד, תש"ו).

צילה לוי-דראפקין

שמימי לא ראיתי את מנחם, הכרתי בדמותו של האב הזקן את אחיו של גנסין. גנסין אמר אז, כי דבר בלתי רגיל הוא להכיר כך אדם לא ידוע, ומה גם מבעד לאיפור.

אף-על-פי שחבורת הסופרים הצעירים החלה יותר ויותר להתעניין בי, וצייטלין האמין ביכולתי, ויונה רוזנפלד כינה אותי פעם אחת, בשעת טיול, בכינוי 'מכשפה' ולא גרע עיניו ממני (ובכלל, הוא אהב את ברדסי הלבן ואמר שכזה מוכרח הוא לקנות לארוסתו), ואף-על-פי שווארשה הכירה אותי, היו לי געגועים נוראים. וארשה היתה אז רחוקה מלונדון, ואני החלטתי שאני מתגעגעת הביתה. אחרי שישה חדשים נטשתי אותה ואת בית-הספר ושבתי לבוברויסק. נודע לי מאת אחותי שאחרי סיום לימודיה קיבלה מספר שעות הוראה בבוברויסק, (והיא זהרה ביופיה של). בבוברויסק היתה מכוסה במעטה שלג עמוק ואחותי היתה נכדתו של 'סבא כפור'.

במקום שאכתוב לגנסין כתבתי מכתב לצייטלין, אך הוא לא השיב לי. גם בבוברויסק חשתי כי רע לי, על-כן נסעתי אל שארת-בשרי מינה בעיר סוראז', ששם קיבלתי מספר שעות-הוראה. בתוך זמן לא רב באה לשם ז'ניה. יושבות היינו ימים תמימים, חוץ מן השעות שהייתי עסוקה, ומשיחות בגנסין. פעם אחת כתבתי לו מכתב, ושתינו הלכנו בשלב לשולחו, אך בדרכנו הוא אבד לי. השלג לבן, וכן המכתב, על-כן אי-אפשר היה למוצאו. אבד המכתב כמו גנסין עצמו, שכבר לא היה בלונדון. מפיו של א. ביילין⁴⁴ נודע לי שהוא נסע משם, ולא ידעתי לאן.

לא יצאו ימים מרובים וקיבלתי מכתב מארץ-ישראל. מן-הסתם כבר היה שם זמן ממושך, כי כך כתב לי: 'קצתי בתכלת הנצחית של השמים ובמתים התועים מתחת להם'. האביב בא לסוראז' ותשוקת חיים נוראה נתעוררה בי. נעשיתי קצרת-רוח. אחרי פסח קמתי ונסעתי לבוברויסק.

מאת גנסין קיבלתי אותה איגרת המתחילה במילים 'כמה נאה היא ארץ מולדתי'⁴⁵ אך המילים האחרונות שבה היו 'ואת ביכובסקי ראית?'. זה עלב בי

44. אשר ביילין (1881 – 1948), סופר ועיתונאי, ישב אז בלונדון (צ.ד. ביקרה בלונדון בתקווה לפגוש שם את גנסין!).

45. כך מתחילה איגרת מירושלים, מחדש מאי 1908 איגרת ה בתוך 'שבע איגרות', 'מוטיבים גנסיניים', אורלוגין, שם, עמ' 36), אך באותה איגרת אין הערה בעניין ביכובסקי, אפשר שהיא במה שמצוין שם כ'שורה מחוקה', ואולי מחקה אותה המקבלת בזעמה, או אולי היה שם P.S. שכן באותה איגרת 'חתימה אין'. אמנם, בסופה של איגרת ג (מלונדון!) יש הערה מעין זו: 'עיקר שכחתי: נדמה לי שאת עשית רושם על ביכובסקי, כדאי לך לברר את הדבר'.

נוראות. 'מה סבור הוא, לזרוק אותי לידיו של ביכובסקי? הלוא בעיני זה אני מוצאת חן והוא מאוהב בי. מכתב זה עורר את חמתי. מעולם לא הגבתי כך על מכתב של גנסיין. מעולם לא נמצאה בי מידה כזאת של גאווה, במחשבותי וברגשותי כלפיו. רגשותי היו למעלה מן הגאווה, לא התביישתי לאהוב אותו מתוך הרגשה כי אפשר שכלל וכלל אינני נאהבת. אף לא היתה בי תקווה כלשהי בנוגע לעתיד עם גנסיין. די היה לי בכך ששהיתי פעם עמו, די היה לי כי הגיתי בו. כי ראיתי את דמותו. הוא כה נשאר עמי לנצח (בלבי) ואני סרבתי להיפרד מדמותו. אנשים, דמויות חלפו בי בלי שישאירו אחריהם שום רושם. הוא תפס את כולי ולא נותר בו מקום פנוי לאיש. ואף-על-פי-כן הקציף אותי אותו מכתב ומילאני זעם: כתוב היה ברוח עליזה ולגלגנית, שכמותה לא מצאתי בו מעולם. אמנם, פעם אחת ראיתי בו כזאת בפוצ'פ, בלילה שלפני נסיעתי משם⁴⁶. נדמה היה לי שהוא זורק אותי לידיו של אחר. הוא, אשר מעולם לא הסיר ממני את תשומת-לבו העמוקה, את מבטו הכחול, המאגנטי – הוא רוצה שאני אפנה אל זה (הרווק המזדקן, שידיו השעירות כפותיהן מזיעות) ביכובסקי המתיימר במשוררות. אפשר שביכובסקי היה אדם טוב, אבל אפילו גנסיין עצמו לא היה רשאי להורות לי את מי עלי לאהוב. אני עצמי אדע מה לעשות בי. באותו זמן בא אחיו של הספרן, גרישא, סטודנט לרפואה. למחרת אותו יום, שבו קבלתי את מכתבו של גנסיין, כבר טיילתי עם אותו גרישא ונלחצתי אל צדו. החלטתי לעשות שגרישא יתאהב בי. הרבה דברים היו בי, זולת דבר אחד: היכולת לעשות משהו לפי הזמנה מראש. אצלי הכול חייב להיות כן ואמיתי. אבל החלטתי לקחת נקמתי, אם לא מגנסיין, למצער מבן-מינו של גנסיין. קצתי בסבל. רציתי להיות נאהבת, נאהבת בלהט. (רציתי כי משהו יסבול) לא איכפת היה לי שעכשיו איני יכולה כל-כך לאהוב אחר. גנסיין חייב להישכח. והוא אכן נשכח, למשך שנתיים תמימות. לי כאשה היה זה קיץ מוצלח. הייתי נאהבת. גרישא אהבני לזהות, ואהבני גם מי שעתיד להיות בעלי⁴⁷, ואף הזמין את גרישא לדו-קרב ממש. אין בדעתי להוסיף דבר כאן בשני הרומאנים הקיציים הללו.

פעם אחת, באותו קיץ, שמעתי שגנסיין עתיד לעבור בבופרוויסק. כהרגלי הישן לרדוף אחר גנסיין חיכיתי בבית-הנתיבות לרכבת הבאה מהזמל. כמובן שאת

46. כנראה כוונתה לביקורה שלפני נסיעתה לאמריקה, שעליו יסופר להלן.
47. שמעיה דראפקין, נפטר בשנת 1943.

צילה לוי-דראפקין

גנסין לא ראיתי. בחדרי חיכה לי בקוצר-רוח, חיוור מקנאה, מי שעתיד היה להיות בעלי, שכבר סיפרתי לו על גנסין.

ובת עשרים כבר הייתי אם לילד. בעלי נאלץ לעזוב את רוסיה, כמהפכן נמלט ממאסר. הילד היה קרוב למלאות שנתו השניה. כעבור שנה קבלתי תעודת-מסע לאמריקה. אך אותה שנה ששהיתי בלי בעלי עוררה בי געגועים נוראים על גנסין. התהלכתי בהרגשה שאמריקה איננה בשבילי ושאני יכולה לנסוע לשם ואינני יכולה להרשות לעצמי לאבד לנצח את גנסין אשר כה נשתרש בלבי עד שאפילו עכשיו, אם לילד, אינני יכולה לשכוח אותו. ניסיתי לכתוב אליו לפוצ'פ. כתבתי לו, כי אביבי-זהבי נהפכו לעופרת והם מושכים אותי מטה, אל חיק האדמה. קיבלתי תשובה מהירה⁴⁸. 'הבית', כתב הוא, 'שבו התרחש מותי'⁴⁹ (כלשון מכתבי), כבר נשרף, תהא מנוחתו בגן-עדן. אם אמנם מוכנה אני לדבר⁵⁰, לוואי יהיה קולמוסי קל'.

בתשובה שלחתי לו את שירי ברוסית המתחיל במילים 'והיה כי יבוא אל עירי, אני אהיה שלוה'. ובינתיים צימחו געגועי נוראות. תעודת-המסע היתה לאונייה 'זילאנד' שאמורה היתה להפליג מאנטוורפן בחודש פברואר, לפיכך צריכה הייתי לצאת עם ילדי מבופרויסק ביאנואר, והיה אז חודש דצמבר. אמא עשתה הכנות יותר ממני. חידשו את פרוותי הטובה, תפרו למעני לבנים ובגדים. שמעתי שחייבים לעבור בדיקת עיניים מחשש מחלת טראכומה, על-כן אמרתי לאמא שאני רוצה לנסוע להומל, ראשית מפני שיש שם רופא-עיניים גדול, ועוד, שבהומל יושבת משפחתו של בעלי. אך אני לא נסעתי להומל. הגעתי לפוצ'פ בקרון המחלקה הרביעית הזול, בליל שבת, ונסעתי לאיזו אכסניה. השעה היתה מאוחרת מכדי שאודיע לגנסין שיבוא, אך מוקדמת מכדי שאלך לישון. שאלתי אם יש בפוצ'פ ראינוע. הוגד לי כי אמנם יש ואני פנית לישם. בישיבתי בבית הראינוע החשוך-למחצה חיפשתי בכל הכסאות והפנים, שמא עלה גם בדעתו של גנסין לבוא לראינוע. לילה רע עבר עלי, כי טלטולי הנסיעה בקרון המחלקה הרביעית גרמו לי מחושים עזים בבטני. בבוקר (ביקשתי שיבשלו לי אורז) הסתכלתי במראה: פני נראו עייפות, ידי אדומות ומחוספסות מפני הצינה. כל זה היה, כמובן, שלא

48. איגרת מיום 29.9.1911, השישית ב'שבע אגרות', אורלוגין, עמ' 36-37.
49. באיגרתו של גנסין כאן, וכן להלן, בלשון נוכח - 'מותך' וכו' (רמז מבודה לנסיון ההתאבדות שלה).

50. הכוונה לנכונותה לספר על חייה (באיגרת, שם: 'אנא, באמת כתבי, צילה, על חייך עתה').

לרוחי. ואף-על-פי-כן ידעתי לשם מה באתי. לא בטחתי יותר מדי ברצונו של גנסיין לראותני. יתר על כן, חשבתי כי מן הסתם נודע כאן בפוצ'פ מה אירע בי בפעם ההיא. אפילו הגיד גנסיין דבר זה לאדם אחד בלבד, הוא נפוץ מן הסתם ונודע ברבים.

אבל כיצד בכל זאת אוכל לראותו? הדבר האחד שאותו יכולתי לעשות היה ללכת אליו הביתה. וכן עשיתי. באתי לביתו קודם שחזרו מבית-הכנסת. שתי נערות בהירות-שיער פגשו אותי, מן הסתם בנות אחיו או בנות אחותו. שאלתי: 'האם אורי ניסן בבית?'
'לא, הלך לאיזה מקום.'

'אמורנה לו, כי מישהו מהומל נמצא באכסניה ומוכרח לראותו'.
איני יודעת כיצד עלה בדעתי לשקר, ומפני מה לא אמרתי, מישהו מבבורויסק? אפשר שבעומק לבי חששתי שגנסיין יזכור מה אירע בי ארבע שנים קודם-לכן וייבהל כשישמע שאני כאן.
חזרתי לאכסניה ויצאתי רגע לפרוודור. ופתאום נפתחת הדלת בתנועה מהירה וגנסיין ניצב לפני.
'אה, את היא איפוא אנוכי⁵¹?', הוא קרא ברגש.

[- - -]⁵² שהוא חולה (אנוש) מאוד (ואני אינני צריכה) (אינני יכולה להושיע אותו). אני פרצתי בככי (נורא) והוא ישב ואמר (כמעט) בחיוך:
'אילו אספו את כל דמעות הנשים. לא היו כל החביות שבעולם מספיקות להן'.

ניסיתי לחפש בעיניו (אותה שמחת חיים) אותו ניצוץ חיים משכבר הימים, ולא יכולתי למצוא. קצתו כבה. היתה בו צינה של אדם שזה מקרוב החל לטבוע. הביט אל עומק התהום ולא נותר בו רצון לשחות בחזרה אל היבשת.
'מה שלומך, ספרי'.
'(מוצא חן בעיניך) הקיבלת את שירי?'
'כן' השיב בלי חמדה, כאילו קישר את השיר בחוויות קשות שהיה מבקש לפסוח עליהן.

51. ז.י. אנוכי (פסדונים של ז.י. אהרונוסון; 1876 – 1947), מספר בעברית וביידיש, ידיד של גנסיין, ישב באותן שנים בהומל.

52. הרצף נשבר כאן בגלל חסרון דף. העמוד מתחיל בתיבה 'מען' המשמשת את צורת הרבים של הסתמי ביידיש, והפועל שלה חסר כאן.

צילה לוי-דראפקין

'נשא חן בעיניך?'
'כן, נשא חן בעיני. יש לך עוד שירים?'
נשכה ממני שירי 'רוח השלג', שאותו לא הייתי שוכחת לעולם, ואמרתי לו
שיר חלש מזה בהרבה, אשר זה תוכן מלותיו:
מתחת לקורת-גג אפלולית נחבא חלום. אם ישנה וחולמת כי ילדה שוב חולה
מאוד, והיא בוכה בחלומה.

'יש לך ילד', אמר.
'כן, בן שנתיים'.
'(ספרי) עכשיו לא הייתי שוכב כעשוי אבן'.
הוא נזכר בבירור באותו לילה בקייב, כאשר שכבתי כאבן לרגליו של ספינקס.
שוב נראו הניצוצות בעיניו. והוא נצטחק בצחוקו משכבר.
'עכשיו אני מכירה אותך'.
כנראה לא רצה כל-כך שאני אכיר אותו, אבל את קסם ישותו לא יכול עוד
להסתיר. צחוקו נעשה מעתה תדיר יותר. סיפר ודיבר כלפנים. אני התחלתי לספר
לו על בעלי. סיפרתי לו, כיצד כמעט החליף מהלומות עם גרישא, אחיו של
הספרן. סיפרתי לו על אותו ליל קיץ (שאני ובעלי בילינו בספינה קטנה כאדם
וחווה. הוא היה עוצר את הספינה ליד אי נידח). קרן זוהרת של הלבנה למעלה.
ולמטה... פני נתאדמו ולא סיימתי. גנסין צחק בהנאה. 'בואי, נצטלם', אמר. 'אבל
כבר היום מעריב והצילומים לא יעלו יפה'. על השולחן היה מוכן עוף צונן.
'מפני מה אינך אוכלת? בואי, נצא לרחוב'. (שמא תרצי כי אביא לך משהו אחר?
כאן בסמוך ישנה חנות).
'בואי, נלך יחדיו'.
יצאנו לשלג הנקרש וקופא מצינת שעות-הערב המוקדמות.
'ובכן, נוסעת את לאמריקה. הוי, אנשי בֹּוּבְרוּיֶסק ואמריקה זו שלהם!⁵³
'בינתיים חייבת אני לנוסע, מחר השכם בבוקר, הביתה'.
'הישארי פה עוד יום אחד'.
'אני חייבת לנסוע אל ילדי'.

53. פסוק זה נמצא באיגרתו של גנסין אל צ.ד. מיום 29.9.1911 (הנזכרת למעלה, בהערה 48).

'אם כן צריכה את להזמין עכשיו רָפָב, הרכבת יוצאת בשעה חמש לפנות בוקר, בעוד החושך רב.
'הלא תהיי עמי עד אותה שעה, לא תעזביני'.
'אנסה להיות מאוחר ככל שאוכל'.
'עלי לחדר, אני אביא משהו לאכול'.
נכנסנו. שוב העלינו אור במנורה, אשר האירה את החדר באור קלוש. אני החלפתי את בגדי ולבשתי חולצה אחרת.
הוא בא.
'מוצאת חן בעיניך הבלוזקה?' בלוזקה אחרת.
'את אינך יודעת להתלבש'.
לא יכולתי לדבר עוד. אחרי חמש שנים ארוכות שלא ראיתיו, רק הגיתי בו, עכשיו הייתי אתו בחדר אחד. חשנו זה את זה. אך ישבנו בפניות נבדלות. כבר שייכת הייתי לאדם אחר, אשר בגדתי בו במחשבותי משעה שנסע לאמריקה. במרחק כמה אמות ממני ישב אדם אשר בו רצייתי תמיד בכל גופי ונפשי. עוד פעם אחת הסתכלתי בו והכרתי בצער כי הוא הוא ולא אחר, אשר בו אני רוצה. חשתי בכל קסמו עלי. לא נותר בי ספק שהוא מוכרח להיות לי במשך הלילה. תשוקתי אליו גדלה כרוה חמה שלפני הסערה.
והנחנו לשעות לעבור כשאנו יושבים נפרדים זה מזה, יושבים ושומרים זה תנועותיו של זה. (איש ממנו לא רצה להיות הראשון שיקרב אל רעהו). ככל שהייתי פעם נועזת, עכשיו, נוכח מעשה התאוה, הייתי עצורה, כאוויר שלפני הסערה. כולי בערתי מתשוקה. ראשי היה מוטטה ונשען על מסעד הכסא והבטתי בו בעיניים עצומות למחצה.
הוא הביט בי כשומר את תנועותי. נתיישבתי על המיטה הסמוכה לכיסא שעליו ישב. הוא קם. תפסתי בו וחיבקתי את מותניו.
'צילה, הן אינני אבן'.
'יודעת אני שאינך אבן' (על כן מבקשת אני, הנח למנורה שתהא דולקת אמרתי חרש. הוא החל להתפשט). אני השלכתי מעלי את בגדי ושכבתי במיטה והיבטתי בו בעיניים פקוחות לרווחה, כשהוא עמד מעלי והסיר מעל גופו את כתנתו הלבנה. הייתי בהכרה מלאה ויכולתי להבחין במבנה המופלא של כתפיו הרחבות וזרועותיו, שלא נותר בהן סימן של בשר. לא היו לו שרירים כלל, אך היתה בו סימטריה נהדרת. מראהו הזכיר לי תמונה של דירר, שנושאה המוות. הוא העלה על פניו חיוך קשה, מיוסר, חיוך בלתי-נשכח. כשהוא שכב לידי נשקתי בחזהו. פרענו זה לזה חוב שהמתין זמן רב לפרעונו. הוא פרע אותו

צילה לוי-דראפקין

במסירות וברוח נדיבה. לא רע לבבו בשלמו אותו, ואני סייעתי לו לשלמו בכל חומי. היה רגש של קרוב בשר אל בשר. לא היתה הרגשה (חזקה) של חטא של ניאוף. היה זה כמו פולחן (קדוש). לא היתה לי הרגשה שאני בוגדת בבעלי. ישבתי מולו ונתכסיתי באדרתו. הוא החזיק את אצבעות ידי והביט בהן. 'מה יהיה', שאלתי.

'יהיה מה שיהיה', הוא הרגיע אותי.

(שוב שכבנו צמודים, ולו היו כוחות צעירים, בלתי-נדלים. שוב דבקנו זה בזה).

הוא התלבש וישב ליד השולחן, בפניו סומק. אני התלבשתי אחריו. פתאום הרגשנו זרים. כחשים את המרחק הגדול, הבלתי-נמנע, אשר עוד מעט יפריד בינינו לנצח. הוא הביט בי עתה במבט (צונן) חמור והיה נראה גדול, מסתורי וזר. היה בי הרצון ליפול לרגליו, אך (כיוון שנגשתי) נרתעתי ממבטו ונפלת עייפה על המיטה. הוא ניגש, חיבקני בחום. נתקפתי שיעול קשה.

'מפני מה את משתעלת כל כך?', בקולו היה טוב-לב לאין-שיעור.

'אינני יודעת'.

נקשו בדלת. הוא ניגש לפתוח. הרפב עמד בפרוזדור חשוך. גנסין הדליק גפרור והביט בפניו. מטעמי ביטחה רצה לדעת, אם זהו חיים שעמו אסע אל הרכבת.

(הוא הכיר את הכול בפוצ'פ והכל הכירוהו) (בן הרב שהה עד הבוקר עם אשה. אך הוא, אורי ניסן, אדם אחר הוא). 'יכולה את לסמוך ולבטוח בו. אני חייב לבוא הביתה קודם שתקום אמא (מפני ש) הם שומרים על בריאותי'.

ה

כל מה שאהבתי לפנים ביחסו של גנסין אלי, שחשבתיו לטוב ושובה-לב, תשומת-לבו המופלאה, כל אלה הרס ספרו. עובדה היא, כי גנסין הימר על כך שאני אשאר אלמונית. בביקורי האחרון בפוצ'פ הוא נתגלה שונה (מאשר לפני): חביב, כבר תשוש היה, לא רק מבחינה גופנית אלא גם בנפשו. ברק עיניו החודר כבר לא היה לו אלא לרגעים מעטים, חולפים. אני נזכרת בקצת בושה כי לי עוד נכוננו אז עתידות וכולי ניצן שעדיין לא נתפתח כל-צרכו, והוא כבר השיר פריחתו והיה בשל לחרמשו של המוות. אף עכשיו אני כמעט בוכה בזוכרי שהמוות נטל אותו כל-כך מהר.

אני אומרת 'שיר זה', כי גנסין לא נהג בי כהוגן בנוגע לשיר זה. אף-על-פי שהוא נכתב אליו. לולא ביקש לקבור את דמותי בתחפושת מכוערת הייתי סולחת לו. זה עשוי היה להיות בבחינת הילה סביב לדמותי. לו כתב שבאותה צילי היתה טראגיות רבה, שעליה ידע, כי ספרתי לו דיו. לו נהג בסיפורו כפי שנהג בחיים, שלכול היה לו מגע עדין כמשי, הייתי סולחת לו על נטילת השיר לעצמו. הרי יכול לעשות את העניין מעודן וטוב, הרי גם אז לא היו מזהים את הדמות. אני מאמינה שאילו האריך ימים יותר, היה כותב נוסח אחר של הסיפור. הוא נזדרז להכניס אל הנצח את השיר הזה לעצמו, ונקט אמצעי לא-טהור מסוג בלתי-ישר. וכל אשר אירע בינינו בשעות האחרונות של פגישתנו, חוץ מהתמסרותו לי, הכול הועם בעיני. האם בגלל התמסרותו לי עלי לסלוח לו הכול? איני יכולה, שהרי גם זה לא היה יותר מאשר אהבה עצמית של גבר. דבר אחד מקטין את אשמת מעשהו – שהוא עשה זאת מפני שלא ידע עד כמה סמוך היה אל מותו.

נספח: טיוטת מכתב של צ.ד. אל מ. פוזנסקי

15 במאי [1952]

פוזנסקי החביב,

צדקת, אסור לדחות, אבל גם קשה היה להשיב. בוודאי יתקבל על דעתך אם אספר לך, כי בחנות הספרים של מיזל (לא קרוב של נחמן מיזל) השגתי את הספר 'אפרים מרגלית'⁵⁴. זהו ספר שקריאתו קשה, אפילו בידיש. מובן מאליו שכתובה כזאת של סופר עברי בתחילת המאה, שנתנתק מן הצורה והנושאים המסורתיים, בהכרח עשתה רושם על בני-הנעורים. אך ספר זה, לולא השיר שלי, היה אפילו לפני כמעט ארבעים שנה נראה כעשוי a la פשיבישבסקי⁵⁵. דמות חיה אחת אין בו, להוציא ארכיפ ואותה צילי, אשר ברור לגמרי שהוא ביקש לעשותה לאין ולאפס לעומת הנשים הנהדרות, כדי שאיש לא יוכל לחשוד

54. כך שמו של הסיפור 'אצל' בתרגום היידי של י. מיזל, ווארשא 1925.
55. Stanislaw Przybyszewski (1868 – 1927), סופר והוגה-דעות פולני-גרמני. הושפע משופנהאואר ומניטשה, דגל באינדיווידואליזם קיצוני ובשחרור האמנות מכל תפקיד מוסרי וחברתי.

צילה לוי-דרפקין

שהיא-היא מחברת השיר. מובן שתיאורי הטבע והאווירה של עונת הבלבוב טובים למדי, אך רק אותו שיר נותן טעם וערך לכל אותן נשים נהדרות. השיר הזה מאיר אותן באור של סמליות, נותן בהן מהות של האשה הניצחית אשר אל הגבר תשוקתה, ונשיקתה היא לה כעין אונס. אולי אתה רואה בנשיקה משהו אחר. כשכתבתי את השיר לא חשבתי על הדברים שכתבתי לך זה עתה. הייתי אז נערה תמימה אף במחשבותי ונדמה היה לי כי די בנשיקה כזאת ואין עוד דבר זולתה.

היה זה כפי הנראה בשנת 1907 ולא בשנת 1908 – שאז הניסיון לאבד עצמי לדעת כבר החליש את לחץ הגעגועים. אני זוכרת שהשיר, אשר נוצר בסוראז', נכתב בביתה הישן של שארת-בשרי ולא בביתה החדש, ששם שהיתי בפעם השניה בשנת 1908, בחדר שנקרא 'קאבינט'⁵⁶. מבעד לוויילונות-התחרה ראיתי פתאום את הבוקר החורפי עולה בהדרו על-פני השדה המכוסה בשלג, אך לבי היה מר והכול נראה כאפלולי, וכתבתי שני שירים, את הראשון הראיתי לגנסין כאשר פגשתיו לפני נסיעתו ללונדון ואת השני, 'הנשיקה', הסתרתי מפניו. אני הן כל כך הרבה רצינית, ולו אסור היה לדעת כל כך הרבה. אני חששתי שאאבד אותו, ולבד מזה התביישתי בשיר זה בפני הבריות ולא הראיתיו לאיש מלבד אחותי ושארת-בשרי. אפשר שאף נשכח ממני עניינו של השיר. הן הוא עצמו ישנו, לשם מה שיר כזה? לא ידעתי דבר על יחסיו עם ז'ניה (אני זוכרת אותה מהלכת עם גנסין), ז'ניה היתה יותר מדי מן העולם הזה והתייחסה לכול במשהו לגלוג, אפילו לגנסין. היתה מספרת בדיחות פרחחיות עליו ועל חברו איוואן נז'לוטקה⁵⁶* ודאי שמעה זאת מבנות טוקארוב. היא כלל לא היתה טיפשה. בספרו היא ככל הנשים שלו, שכולן מרקדות לפי לחן אחד. אני כותבת לך הכול על ז'ניה כדי שלא אצטרך לחזור ולכתוב עליה פעם אחרת, מפני שנפשי קצה בה, עכשיו לא מתוך רגש של קנאה, שמציאותו עתה היא דבר מגוחך, אך המלים שאני 'אעלה לה שלא בזול'⁵⁷ – הלא אני יכולתי לומר ממש אותו דבר עליה. אלא שהיא חששה שמא אני אספר על כך לגנסין, דבר שכמובן מאליו לא עשיתי, על-כן הקדימה אותי. או שהיה זה מעשה מכונן של גנסין להעמיד אותי באור כזה כדי

56. בצרפתית: קיטון, חדר קטן; ברוסית: חדר-עבודה.

56*. סופר אוקראיני, בן עירו וידידו של א.ג. גנסין.

57. ב'אצל': 'מים ליום הרי היא יותר ויותר מרגישה, שהיא מתחילה אוהבת אותה. ולא זו בלבד אלא שהיא חוששת, שכפי הנראה תצא לה אהבה זו שלא בזול...'

שלא יאמינו לי אם עתידה אני לומר שהשיר הוא שלי, לא לחינם שאלני בביקורי האחרון בפוצ'פ, אם כתבתי עוד שירים אחרים וניבא לי שבאמריקה אני אמהר להתבולל ולא אכתוב שירים. עכשיו אני רואה כל זאת, קודם לכן היה בי הרושם שהוא אמנם הודיע שהשיר נכתב על-ידי אשה, כפי שאמרת לי באחד ממכתביך. אבל זו אינה אלא הודעה ספרותית, ממש כפי שסופר עושה שגיבוריו ידברו בגוף ראשון. אילו רשם סימן של כוכב (*) וציין זאת בהערה שבתחתיתו של אותו עמוד, היה זה עניין אחר.

יש שני סוגים של מעשה פלאגיאט: האחד, זה התמים, של בני-אדם טיפשים ומעוטי חינוך ספרותי, והאחר – זה המסוכן. איש בופרויסק אחד קרא לי פעם שיר ואמר כי שלו הוא. ואני עצמי קראתי שיר זה באחת האנתולוגיות וידעתי שהוא אינו שלו. אבל כשאותו אדם בא לאמריקה ועל-ידי קשריו עם סופרים גדולים השיג דריסת רגל אצל לָסִין וה'צוקונפט' והדפיס שם פואמה ארוכה, לא האמנתי לו. הוא לא הדפיס פואימות ושירים לפני כן ולא אחרי כן. כל כך הרבה אנשים מחוננים פגש בדרכו. מי יודע, אפשר היה זה שיר של ידיד שנפטר לבית-עולמו. חשבתי כי מוטב שלא לדבר בכך.

אבל עכשיו נזכרתי באותו מעשה. גנסיין לא יכול לחזות מראש שאהיה משוררת נודעת בקרב היהודים, מפני שהוא הכיר אותי מעט מדי. תמיד הרגשתי זאת. והוא סמך יותר מדי על דבריה של ז'ניה, אשר קיימה רומאן מעניין עם גנסיין. לגביה לא היה זה אלא עוד טוֹז'ורקה⁵⁸. אחד הלבוש טוֹז'ורקה כזאת היה מאוהב בה עד מוות. בסיפורו יש מקום שהיא פוגשת אותו ובקושי היא מכירה אותו⁵⁹. אלי, איך אפשר היה שלא להכיר את גנסיין, הן הוא היה כה שונה מכל השאר. דמות כזאת, שחברו בה מיקשה של פסל עם יופי מיסטי, לא ראיתי מימי. הוא היה יפה ומעניין מישוע, והיו בו כל הקווים של זה. היה שלא מן העולם הזה ולבו הולם כמו אבנים מידרדרות מראש הר. איך יכול הוא להיות מאוהב בנערה זו רחבת הגרם והשטוחה, שאמנם היו לה פנים נעימות ועיניים ירקרקות, שיער חום אדמדם, פה לא רחב מדי ובעל קווים נאים, אבל ידיים ורגליים גדולות ביחס לקומתה. לי ולא לז'ניה היו מחלפות שחורות ועיניים שחורות 'שאישוניהם תמיד מורחבים והקרומים החלבוניים היו תמיד גדולים'⁶⁰. ויד קטנה ביותר ונאה ביותר שראיתי עד אז. באופן כללי לא הייתי יפהפיה, אך קל היה

58. מותניה (ראה 'אצל', פרק ראשון).

59. סמוך לסוף פרק שני.

60. רמז למעשה שמייחסת צילי לאפרים בפרק הראשון של 'אצל' (ואשר צ.ד. סיפרה עליו ב'מידלשעס') ש'הוא מנשא אותה בכפיו ומטייל אתה בחדר'.

צילה לוי-דראפקין

יותר להרים אותי⁶¹ מאשר את ז'ניה. משקלה היה בכארבעים ליטראות יותר משלי. אני מתחילה להאמין, כי את דמותי הוא הרכיב על ז'ניה ואותי ביקש פשוט להניח בלי פרצוף-פנים ולהמית אותי בתוך הסיפור, מפרפרת שם כל העת. או קח למשל את סיוט המוות, שבו הוא הקיף את השיר. אכן, כתבתי לו מכתבים ובהם פרופילי נשים יפות בלא מספר, שהיו בלי רוח חיים, ממש כמו הנשים שלו שם (חיות מעולם לא ציירתי), אך האשה התלויה אצלו במחלפותיה⁶² וידיה יורדות מישרים היתה 'מלאת חיים', כי אשה כזאת למעשה מעולם לא ציירתי במכתב שלי, אשר אותו שלחתי אליו ללונדון. אותה אשה אני תליתי על וו של כרטיס דואר, מאלה שהייתי מקבלת ממנו בתשובה למכתבי הארוכים בתחילה, קודם שנסעתי ללונדון הוא לא היה כותב לי דבר – – – .

61. תיאורה של זינה בפרק הראשון של 'אצל'.

62. אצל גנסין, ב'אצל' פרק שלישי, מתחת לשיר, מצוירת אותה ריבה 'תלויה בצוארה באיזה וו' ולא נאמר שם שהיא תלויה במחלפותיה. אך צ.ד. משלימה תמונה זו בהתאם לסצינת נסיון ההתאבדות שעשתה בפוצ'פ.

קישורים:

[מנחם פוזננסקי: מוטיבים גנסיניים](#)

תרגום: מנחם פוזננסקי [בשנים החן – צילה דראפקין](#)

[ציליע דראפקין: אין הייסן ווינט 1935](#)

[ציליע דראפקין: אין הייסן ווינט 1959](#)